

Josip Marn,

c. kr. profesor, predsednik „Matice Slovenske“

(Spisal A. Kalan.)

V narodih slavjanskih so večinoma duhovniki posebni ljubitelji, branitelji in utrjevalci narodovih pravic, svetinj in napredka.

Strossmayer.

Dom in Svet« prinaša danes svojim čitateljem podobo slovenskega veljaka, ki je po svojem književnem delovanju znan slovenskemu svetu že nad štirideset let. Vsakdo pozna

po imenu prof. Marna, predsednika »Matice Slovenske«, moža bistrega uma in blagega srca, moža, ki se je oživil za slovstveno delo v oni dôbi, ko se je pričel duševni prepород slovenskega naroda.

Prof. Josip Marn, rojen v Štangi dné 13. marca leta 1832., šolal se je v Ljubljani, bil je gojenec Alojzijeviski ter je bil v vseh šolah vedno med prvimi odličnjaki. Pisati je jel že leta 1849. v II. tečaju »Vedeža« in v »Zgodnji Danici«. L. 1848. je namreč vzbudilo Slovence iz stoletnega duševnega spanja. Cesar Ferdinand je dal dné 15. marca svojim državljanom ustavo, in tedaj se je pričela tudi slo-

vanskim narodom v Avstriji nova dôba. Narodi so se jeli zavedati svojih pravic in so hoteli biti sami gospodarji na svoji zemlji. Prenavljati in prestvarjati so jeli v narodnem duhu razne strani javnega življenja: urade, sodišča in po-

sebno učiteljišča. V Ljubljani so se zbirali šolski ravnatelji in učitelji ter se posvetovali o slovenskem nauku, o napravi slovenskega vseučilišča. V Gorici je bila že napovedana slovenska šola v dveh tečajih, in v Ljubljani se je ponudil J. Irkič, da hoče za višje razrede vsak teden trikrat razlagati slovenščino; tedaj se je oglasil tudi Metelko, učitelj slovenskega jezikoslov-

stva, da hoče razširiti nauk o slovenskem jeziku ter ga dovrševati v dveh tečajih. Isti čas je v Celovcu pričel Anton Janežič učiti slovenščino z dovoljenjem ministrovim. — To novo življenje med Slovenci je vzbudilo zlasti

tedanje ljubljanske dijake višjih šol. Alojzniki so ustanovili domači časnik »Daničico«, v katerem so se Marn, Frelih, Rogač, Stritar, Žvegelj, Lah in drugi pridno oglašali ter v prozi in verzih kazali z dokaj lepo in ubrano besedo, da so mladeniči vneti za vse dobro, pravo in lepo, da so čvrsti katoličani pa tudi vrli Slovenci. Marn je bil »Daničici« urednik l. 1851. Pesniški del sta v tem letniku oskrbljevala zlasti Stritar in Žvegelj.

L. 1852. nahajamo Marna kot pisatelja v »Slovenski Bčeli« Janežičevi, leta 1853. in 1854. je pridno pisal za »Danico«, leta 1855. je popravljaval v prvih polah Wolfov slovar; to leto je tudi dovršil bogoslovne študije in namesto na Dunaj, kamor so ga vabili predniki, šel je malo trdnega zdravja kot novomašnik v duhovno pastirstvo v Horjul. L. 1857. ga nahajamo med so-trudniki v predgovoru v »Sveto pismo«, katero je izdal pokojni kanonik Vole po želji in na stroške vladike Antona Alojzija Wolfa.

Še istega leta (1857.) nenadoma pokličejo Marna v Ljubljano, kjer je kot namestni učitelj učil slovenščino v sedmem in osmem razredu; leta 1858. mu poleg tega še naložé veronauk na vsi gimnaziji. L. 1859. je bil izprašan in potrjen za veronauk na spodnji gimnaziji, pripravljaval se tudi za slovenščino ter opravil leta 1860. za gimnazijsko učiteljstvo malo da ne samouk pre-skušnjo iz slovenščine. Isto leto je objavilo gimnazijsko izvestje njegov spis: »Slovenskega cerkvenega jezika pravo ime, prvotni dom in razmere«. Na istem mestu je zagledal naslednje leto beli dan sestavek: »Slovnice slovenskega jezika«. Ako primerjamo tedanje in sedanje razmere v nauku mile slovenščine, pritrditi mo-

ramo šaljivim besedam Hicingerja-Znojemskega o slovenščini:

Kdaj so počasi jo
Vlekli volički,
Zdaj pa jo peljejo
Čili konjički.

Leto 1863. je bilo Slovanom pomenljivo leto; vzbujal se jim je spomin, da je tisoč let, odkar sta prišla od izhoda sveta brata Ciril in Metod na nekdanj slavni kraljevi Velehrad. Tudi Slovenci so se ob tej priliki kazali hvaležne aposteljnom slovenskima, slavili so tisočletnico z božjimi službami, nekateri so potovali na Velehrad, med njimi tudi prof. Marn. On je isto leto uredil spominsko knjigo »Zlati vek«, ki je bila ob svojem času jako blagodejna in pomenljiva. Marn je objavil v tej knjigi dva spisa: 1. »Dve vojski«, v katerem priporoča bratovščino sv. Cirila in Metoda in družbo svetega Mohorja; 2. »Sveto pismo in slovensko slovstvo in Nestor rusko-slovenski letopisec«, kjer podaja po Miklošičevi pisatvi iz Nestorja odlomek, ki pripoveduje o prihodu sv. Cirila in Metoda med Slovence. Poleg tega je izdal Marn v tem letu na prigovarjanje Janežičevo: »Kratko staro-slovensko slovnico«. In naposled izide to leto tudi prvi »Jezičnik«, katerega je do sedaj izšlo 28 letnikov in o čegar važnosti in pomenu izpregovorimo pozneje še natančneje.

Ko se je ustanovila l. 1865. »Matica Slovenska«, bil je Marn v prvem zboru izvoljen v odbor »Matice Slovenske« in od tedaj ji je bil zvest in delaven odbornik, l. 1867. zapisnikar in ključar; trudil se je, da je »Matica Slovenska« izdala »Zgodovino slovenskega naroda«, »Olikanega Slovenca«, »Pesmi Vodnikov«, »češko« in »hrvaško slovnico«; leta 1880. je zbral in uredil knjigo:

»Kopitarjeva spomenica«, ki naj bi po njegovih uvodnih besedah v slovstvu poslavljala Kopitarja, kakor ga je narod poslavljal pri veliki stoletniški slavnosti v Repnjah. V tej spomenici se kaže »velikan učenosti«, kakoršen častni naslov je nosil Kopitar med učenjaki, kaže se Kopitar sam v pismih zasebnih in v javnih spisih, v besedi nemški in latinski, v vedi slovenski in slovanski; tako je vsa knjiga Kopitarju res spomenica in »Matici« na hvalo. — Marnovi krajši sestavki v tej »Spomenici« so: »J. Kopitar pa dr. Jakob Zupan«, »Kopitar pa Pypin in Kolár«. — »Slavnost Kopitarjeva v nedeljo dné 22. avgusta 1880 v Repnjah, po časopisih sestavil J. Marn.«

L. 1886. je bil prof. Marn, ki je že v zadnjem času vodil »Matico Slovensko« kot namestnik, izvoljen za predsednika tega prevažnega narodnega slovstvenega zavoda; za njegovega predsedstva »Matica Slovenska« napreduje vrlo leto za letom, ker izdaje krasne knjige, ter se ji število društvenikov množi od leta do leta.

Od l. 1849. pa do l. 1873. je Marn redno podpiral s spisi »Zgodnjo Danico«, in odkar se je l. 1873. ustanovil »Slovenec«, bil mu je do danes zvest sotrudnik. A bilo mu je to sotrudništvo tu pa tam usodno, kakor pravi sam (1876) v predgovoru XIV. letnika »Jezičnika«, kjer popisuje Valentina Vodnika, da, »kakor se je v britkem stanu vbadal in vpiral Vodnik«, tako je bil »vzlasti XIV. letnik »Jezičnikov« spisovan v bridkem letu«. Stal je vsikdar na braniku vernih Slovencev ter deloval v slovstvu v zmislu Slomškovem, o katerem pravi Marn: »Rad sem prebiral

še mladenič Slomšekove knjige in po njih sem se vnemal za slovensko stvar«. Zdi se mi, da so vsemu njegovemu slovstvenemu delovanju blestele pred očmi besede Slomškove: »Bila je cerkev do sedaj edina varhinja, dojnica in mati naše narodnosti in jezika našega; le ona je začela izobraževati narode slovanske, vnemati jim luč zveličanske omike; le ona je nam ohranila in za branila iskrico slovenščine mile, da je nemili sovražniki zadušili niso. Hvaležni torej ostanimo sini toliki materi, sveti cerkvi, hoče nam tudi ona ostati mati. Vsaka nevera bila bi nam tudi v omiki narodni le pisana mamica-mačeha«.

Tako je prof. Marn deloval in deluje kot učitelj in pisatelj slovenski za vero in dom že blizo štirideset let. Kot katehet je budil v naši mladini katoliško zavest, kot profesor slovenščine vzbujal je v srcih mladine narodno prepričanje, ljubezen do domovine, ki naj se kaže zlasti z delovanjem na domačem polju za blagor slovenskega naroda, vsikdar zvest idealom naših očetov, borečih se in trpečih skozi stoletja za vero in dom, vzorno izpolnjujoč besede Strossmayerjeve, katere je ob zlati maši »dika jugoslovanska« sporočil žal prerano umrlemu Einspielerju v Celovec: »V narodih slavjanskih so večinoma duhovniki posebni ljubitelji, branitelji in utrjevalci narodnih pravic, svetinj in napredka. To je pa tudi čisto naravno, ker ima v tem oziru vsakemu svečeniku blesteti pred očmi vzgled večnega Svečenika našega, ki, umirajoč na lesu križa za vesoljni svet, ravno isti čas ni pozabil na lastni, če tudi neskončno nehvaležni narod svoj . . .«

(Konec.)

knjigah še drugih njegovih »obrazov«, in prečitavši tak spis, čitatelj zadovoljen odloži knjigo.

Ogrinec je bil blag, mil, ponižen značaj. Stritar, ki mu je bil učitelj v pisateljstvu, ne more prehvaliti njegove hvalevredne skromnosti. V družbi je bil, jako prijazen, često dovtipen navzlic tolikim bridkostim, ki so ga

tlačile do groba. Kot pravi Slovenec je bil res veren mož in značajan, požrtvovalen rodoljub. Koliko bi bil še storil v prosep mile domovine, ko bi mu bila neizprosna smrt prizanesla vsaj še nekaj let! A s svojimi ne malimi spisi si je priboril dovolj zaslug, in slovenski narod naj hvaležno ohrani njegov spomin!

Josip Marn,

c. kr. profesor, predsednik „Matice Slovenske“

(Spisal A. Kalan.)

(Konec.)

Poglavitno delo, s katerim je kanonik Marn ovekovečil svoje ime v slovenskem slovstvu, je njegov »Jezičnik«, ki izhaja že od leta 1863. v »Učiteljskem Tovarišu« in na koncu vsacega leta izide kot ponatis v posebnem zvezku; dosedaj je izšlo osemindvajset letnikov »Jezičnika«.

Po tvarini razdelimo to delo primerno v dva dela: Od I. do IX. letnika razpravlja »Jezičnik« v prvih štirih letnikih v pogovorih med Tovarišem in Učencem obliko in pisavo slovensko, v V. letniku nas nekoliko seznanja s knjigo staroslovensko, kar je spopolnil leta 1888. z letnikom, nazvanim »Knjiga Staroslovenska«. V VI., VII. in VIII. letniku pa nam »Jezičnik« podaja zanimive in tudi v novi slovenščini rabljive besede iz Miklošičevega staroslovenskega slovarja; torej je že v onih letih odpiral Miklošiča, to »knjigo s sedmerno pečati zapečaten«. Od IX. pa do zadnjih letnikov gradi lepo poslopje slovstvene zgodo-

vine, katero dovršuje z novejšimi pisatelji sedanjega veka.

O namenu prvih letnikov »Jezičnika« piše prof. Marn nastopno: »Naglo se lika mila slovenščina; hitro, skoraj prehitro spreminja svojo pisavo. Tu in tam so me povpraševali zdaj o teh zdaj o onih spremembah slovenskega slovstva. Da bi sebi in svojim rojakom kolikor že pojasnil razne knjižne oblike slovenske, sem jel spisovati v »Učiteljskem Tovarišu« o slovenskem pisanju v razgovorih ali pomenkih, ker je razlaganje katerekoli slovnice samo na sebi presuho in premalo mično. Morebiti koristijo ti pomenki sploh Slovencem, torej jih dam nekoliko posebej na svetlo. Vem, da ni vse, kar je v teh pogovorih, dobro zrno; ali — kakor se lika slovenski jezik, tako se bo likal in osnažil tudi »Jezičnik« slovenskega pisanja, ako ga radi sprejemajo prijatelji slovenstva. Razlika me mika v pisanju. Sicer pa mi pravilo ostanejo vedno

besede, ki sem jih zastran tega povedal leta 1861. v spisu: »Slovnice slovenskega jezika«. Res je, da železne doslednosti pri nobenem živem jeziku ni treba iskati, zlasti dokler se razvija in lika, da je poglavitna reč duh ne pa črka, da je gledati na jedro, ne pa na minljive oblike, ki so tolikrat vražje spotike v napredovanju našega slovstva že bile; res je, da biser ostane biser, če je ravno v malo vredni opravi; pa je tudi res, da celó vsakdanja jedila v krasnih posodah vse drugače dišé, kot v nečednih torilih, da spisi, celó prosti, v pravilni, snažni obliki vse drugače mikajo, kot v nepravilni, napačni, da sestavki, še tako dobri, ako v slovniškem oziru niso lični, nimajo svoje prave cene, ker jim pisava skazo dela«.

S temi besedami je naznanjen namen, ki ga je imel »Jezičnik« s svojimi pomenki v slovničnih oblikah: zblížati kolikor mogoče različne pisave in vstvariti kolikor mogoče enotne slovniške oblike.

Kako je skušal to doseči »Jezičnik«? Sam pravi v predgovoru v II. letniku: »Človek, razuma iskaje v vsem svojem dejanji in nehanji, išče razuma tudi v pisanji. Hoté si olikati slovensko pisavo, hoče vedeti ne le, kako naj se piše prav slovenski, temuč zakaj in čemu naj se piše tako in ne drugače. Dokler se pa jezik govori, dotlej se tudi spreminja. Kako naj se spreminja, kako množi in olikuje slovenščina? Prava hčerka staroslovenščine ima prva pravico do premoženja svoje matere; toda vsaka stara, če prav materna, se pomladiti ne more, mrtva vselej poživiti ne dá. Jemati je tedaj iz narodovega govora, kar se ga knjižno skazati dá, in potem iz bližnjih narečij slovenskih, z vednim ozirom na staroslovenščino. Narodno naj se mika in razevita

slovenščina v duhu slovenskem, po lastnih pravilih, po velelah lepoglasja in besedne razlage. V ta namen se je lani že oglasil »Jezičnik« in gre tudi letos po svetu... Da se resnica prav spozná in dobra reč pospešuje, to mu je mar; sicer pa ne misli, da le njegova je prava — kaj še! Beseda prinese besedo in kjer je mnogo govorjenja, je malokedaj brez graje; kar pa je govoril, je govoril brez suma — z jezikom brez jeze — »Jezičnik«.

Po narodnem govoru se torej pred vsem likaj slovenščina, zato navaja »Jezičnik« tudi besede Vilharjeve, ki ponuja raka filologu, rekoč:

Če kuješ besede,
Ne hodi bahač;
Naródu se vklančaj,
Ker on je — kovač!

Brez tega se vedno kakor hčerka oziraj na svojo mater slovenščino in na rodne si sestre slovanske! — Tega zatega pravila se drži »Jezičnik« pri vseh svojih pomenkih in razpravah.

O VI., VII. in VIII. zvezku piše »Jezičnik«: »Dozdaj se je boril in prepiral »Jezičnik« z jezikom brez jeze o marsikaterih književnih oblikah, pomenljivih besedah, občnih in posebnih imenih pa tudi o drugih rečeh slovenskih in slovanskih. Kazal je zlasti, kako naj se množi in olikuje novoslovenščina. Prva in prava hčerka veličastne staroslovenščine ima prva, je dejal, pravico do premoženja svoje matere. To premoženje pa se hrani nekako v veljavni knjigi: »Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum«, katero je l. 1862. do 1865. na svitlobo dal prvi staroslovenski jezikoslovec Fr. Miklosich. Po tem slovstvenem hramu je rad stikal »Jezičnik«. Res, da so v njem besede, ki so popolnoma ostarele ali celó zamrle; pa so tudi take, ki se dajo še oživiti in

pomladiti, krepke v koreninah, lepe v končnicah, temne nekoliko ali malo navadne, ki se pa dajo pojasniti ter pripraviti zopet v občno književno rabo. Koliko pridobi po tem jezik naš slovenski! Ker se pa ta staroslovenski slovar nahaja le v malokaterih rokah, torej sem leta 1868. jel kar po njem popisovati besede, kakor so se jih prijemale mi oči, razun tistih, ki so dokaj razložene že v prejšnjih letnikih.

Čim dalje sem prebiral in preiskaval po omenjenem staroslovenskem hramu, tem bolje sem spoznaval, kolik zaklad tiči v njem, kako olikan in bogat je jezik slovenski in kako zelo se pregrešajo oni, kateri mu očitajo, da je še neolikan in siromak.

Tako nam »Jezičnik« sam naznanja, kakošen namen je imel s temi tremi letniki; da bi širje kroge seznanil vsaj z lepšimi in bolj rabljivimi besedami, brskal je po Miklošičevem slovarju staroslovenskem, ki je znan in pristopen le malo komu. Žal, da so tudi ti letniki »Jezičnikovi« tako redki.

Jasno nam je, kako dobro došli so v tej negotovi, začetni dóbi »Jezičnikovi« pomenki o slovenskem pisanju; in pisavi onega časa je poznati, da so tedanji pisatelji prav pridno prebirali te pomenke »Jezičnikove«, pisatelji, ki so se likali in oglašali, kakor se je likal in gladil književni jezik slovenski.

To so bila sicer dobra, jeklena zrna, a le nepopolni odlomki, s katerimi si človek ni mogel vstvariti jasne podobe, kako se je razvilo naše slovstvo. Zato nam je »Jezičnik« v drugem delu ne sicer kronologiško, vendar pa celotno podal zgodovino slovenskega slovstva, in sicer starega slovstva prav na kratko v V. letniku, kar bo letos razširil in spopolnil; od IX. do zadnjega letnika pa slovstveno zgodovino 16., 17., 18. in

posebno obširno 19. stoletja. — »Slovstvena zgodovina« kaže, kdaj se je slovstvo pričelo, kako je napredovalo, kako dospelo do sedanje ustave in oblike. — Zgodovina pojasnjuje vsakotero védo; tako tudi slovstvena zgodovina pojasnjuje jezikovno védo ali jezikoslovje. — Treba je, da se kaže res zgodovina in prav.

Kar se prvega tiče, naj se kaže res zgodovina, se dandanes čestokrat laže in namestu zgodovine razlaga le povestnica, celó že po slovenskih nekaterih učiliščih in listih, da bi človek védoželjnemu mladeniču klical rad: »Ne verjemi! — Tolle et lege, to je: vzemi pisatelja v roke in beri ga sam!« — Opisujejo se namestu slovstvenih del ali umotvorov le slovstvovatelji, to je pisatelji po osebnosti, po notranjščini in vnanjščini, po slastih in strastih. — To — seveda — mika mladino! — Osebe naj se v književni zgodovini opisujejo le, kolikor je potrebno in koristno v njeno pojasnjevanje.

Tu izrečena načela so vedno in verno vodila »Jezičnika« pri spisovanju slovstvene zgodovine. Popolno objektivno se opisuje vsak pisatelj. Najprej je prav na kratko načrtan njegov životopis, nato sledé njegova dela; pové, kak obseg ali pomen ima to ali ono delo in za vzgled podá nekaj cvetja, kak odlomek iz dotičnega dela. Tako se nam nekako sam predstavlja vsak pisatelj in kaže, kako so se razvijala in spopolnjevala njegova dela; tako dobimo verno sliko, kako se je po pisateljih likala slovenščina v posameznih stoletjih.

Od IX. do XXI. letnika »Jezičnik« ni vrejen po času, ampak razpravljal je, kar se mu je zdelo bolj važno in prilično, ker od začetka pač sam ni mislil, da mu bo toliko vzrastla in se razširila slovstvena zgradba njegova.

Od XXI. letnika, kjer začenja »Knjigo Slovensko« v 16. stoletju razpravljati, pa do XXV., kjer že tretje leto nadaljuje zgodovino slovstveno v 19. stoletju, dasi to stoletje razpravljajo skoro vsi letniki od IX. do zadnjega, pa tudi kronologiško opisuje pisatelje in njih dela ter se pri že opisanih pisateljih sklicuje na prejšnje letnike.

Ni namen temu spisu obširneje ocenjevati tega ogromnega dela, le reči mo-

ramo, da so za to delo, ki je stalo učnega pisatelja nezmerno truda, profesorju Marnu gotovo iskreno hvaležni vsi prijatelji slovenskega slovstva, ker se v njem točno in verodostojno zrcali podoba razvoja domačega slovstva.

Veri in domovini naši vsikdar sveto služočemu preč. gosp. kanoniku in profesorju Marnu želimo še mnogo let, da razveseli Slovence še z mnogimi plodovi svojega bistrega duha in marnega truda.

Gore Gelboé.

Kralj Akis je zavzdignil meč,
Pridrl nad Savla je besneč:
In vojska šator svoj postavi
Na ezdrelomski si planjavi.
Nad Filistejca pelje v boj
Kralj Savel Izraelcev roj.
Ko zre neštetega sovraga,
Zdi nemogoča se mu zmaga.
V nebo zakliče: »Elohim!
Kako naj se spoprimem ž njim?«
A Elohim besed ne čuje,
Ker nepokorščino maščuje —
Proroške vpraša kralj može:
A ti — in sanje mu molče.
Maziljenec je Savel božji
In nekdanj zmagovit v orožji;
Pa kar zapustil je Boga.
Bog tudi njega ne pozna.
Kralj k čarodejki gre, ki kliče
Nazaj duhove in mrličje;
Z besedo ostro jo roti,
Naj Samuéla mu vzbudi.
A predno čarodejka čara,
Prikaže se podoba stara:
Sam Samuél visok in suh —
Preťi, preťi prorokov duh:
»Gorje ti, Savel, kaj počenjaš?
Zakaj od zlobnosti ne jenjaš?
Zakaj še mrtvih ne pustiš?
Zakaj iz groba me budiš?«
Proroku toži kralj proseče:
»Nebo mi več ne daje sreče:
Glej Filistejcev vojni roj!
Naj li začenjam ž njimi boj?
Nobén prorok ne vé, ne sanje,
Kakóvo bode bojevanje.
Povej, prišel sem te budit:
Kdo zmagal bo, kdo bo pobit?«

Kralj Izraelovemu rodu
Ne bo več, kdor ni zvest Gospodu!
In jutri bode grozen dan:
S sinovi bodeš pokončan!
In čarodejka se začudi —
Kralj Savel se na zemljo zgrudi — —

* * *

Kako je mrklo jutra svit
Čez góre Gelboé razlit!
In ko se v zori solnce vžiga,
Črn prah z zemljé v nebo se dviga
Izpod bojnikov brzih nog;
Ozračje stresa bojni rog.
Frée po zraku jim pušice,
Kot bile bi selilke ptice.
Ko gre na poldne solnčni žar,
Najhujši bojni je vihar:
In Savlu pada mož za možem,
Sovrag jih kolje z bridkim nožem:
Podrl je strel in meč njegov
Že troje Savlovih sinov —
Spet lok napne sovražji strelec —,
In pade Savel Izraelec —
Tu v ranah s smrtjo se boreč
Natakne se na lastni meč — —
Sinov iz boja več ne čakaj!
Moj Izrael, le plakaj, plakaj! —
Na tleh je z mečem kralj predrt,
In Jonatan junak je strt;
Po tleh so kopja in vojščaki,
Zdrobljeni škiti in junaki — —
Usodne góre Gelboé!
Nezgodne góre Gelboé!
Odsihmal dež naj ne obliva,
In rosa vas naj ne pokriva!
Usodne góre Gelboé!
Nezgodne góre Gelboé!

A. H.

